

Кабиш О.О.

Формування та трансформація силових структур незалежної України

У статті розглядаються суспільно-політичні особливості формування й трансформації силових структур у державотворчому процесі незалежної України, їх функціональне навантаження та види участі в механізмі політичної влади. Осмислюється проблема місця силових структур у системі політичної влади. Охарактеризовано основні етапи трансформації силових структур з урахуванням політичного режиму, уявлень про безпеку та інтересів провладних політичних сил.

Ключові слова: силові структури, збройні сили, спеціальні формування, національна поліція, міліція, служба безпеки.

В статье рассматриваются общественно-политические особенности формирования и трансформации силовых структур Украины в процессе государственного строительства, их функциональное назначение и виды участия в механизме реализации политической власти. Осмысливается проблема места силовых структур в системе политиче-

ской власти. Охарактеризованы основные этапы трансформации силовых структур с учетом политического режима, представлений о безопасности и интересах политических сил, находящихся у власти.

Ключевые слова: силовые структуры, вооруженные силы, специальные формирования, национальная полиция, милиция, служба безопасности.

The article deals with socio-political characteristics of the formation and transformation of force structures in state-building process in the independent Ukraine, their functional load and types of participation in the mechanism of political power. Also the problem of the place of force structures in the system of political power is conceptualized. The main stages of the transformation of the security forces, taking into account the political regime, perceptions of security and interests of the pro-government political forces, are described.

Key words: force structures, army, special formations, national security, national police, police, security.

УДК 355.3(477)«1991/2017»

Кабиш О.О.,
аспірант

ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»

Силові структури (до яких належать, передусім, армія, структури МВС та Служби безпеки) є невід'ємним атрибутом політичної влади і гарантом національного суверенітету. Вони завжди відіграють головну роль у політиці, а особливо в умовах нестабільності, оскільки в руках «силовиків» знаходиться потужна фізична сила (зброя), за допомогою якої можна змусити до покори все суспільство. Тому розуміння особливостей становлення та трансформації окремих силових структур України набуває неабиякої актуальності.

На сьогодні можна вказати на низку публікацій, які демонструють спрощені погляди щодо основних видів участі силових структур у механізмі політичної влади (Серебренников В. [19]), типів взаємозв'язку армії і політичної влади (Золоторарьов А. [12]), місця силових структур у системі національної безпеки України (Ситник Г. [20], Пулим О. [18]) та організаційно-правового забезпечення Збройних Сил України як елементу воєнної організації держави (Єрмоленко А. [3]), діяльності міліції (поліції), спеціальних її підрозділів, в тому числі й податкової міліції (Шатрафа С. [26] та ін.)

Метою статті є висвітлення соціально-політичних особливостей формування та трансформації силових структур держави в державотворчому процесі незалежної України та їх функціонального навантаження та підпорядкування.

Виклад основного матеріалу. Серед політичних інститутів, які регулюють здійснення влади і доступ до неї суб'єктів політичного життя, армія, правоохоронні органи і деякі інші спеціальні підрозділи формуються на інтересах суспільства та

з метою нейтралізації суперечностей на загальнонаціональному та міжнародному рівнях.

Досліджуючи правову природу окремо взятих державних органів і структур, вітчизняна дослідниця О. Соколенко важливе місце відводить спеціальним збройним формуванням держави – силовим структурам. Силові структури – це спеціальні органи, основним завданням яких є ведення боротьби зі злочинністю, протидія тероризму, захист і рятування населення в разі виникнення надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру. Силові структури зобов'язані вчиняти дії щодо запобігання та усунення впливу загроз і дестабілізуючих чинників на національні інтереси [21].

Як будь-який політичний інститут, що народжується завдяки інтересу політичної сили, яка має мотив надати йому відповідні функції, силові структури держави «фомуються, еволюціонують та трансформуються в залежності від типу владного режиму, який надбудовується над суспільством, та уявлень про безпеку, які формуються в рамках такого режиму», як зауважують О. Шевченко та Ю. Свідлов [23, с. 179–243].

Вийшовши зі складу СРСР в 1991 році, Україна здобула незалежність та фактично взяла курс на розбудову національної держави. На порядок денний постало питання захисту суверенітету, територіальної недоторканності та внутрішнього громадського порядку молодій Українській державі.

В Українській РСР як однієї зі складових частин Радянського Союзу не існувало власних силових структур. Військові формування, які функціонували на території України, були невід'ємною частиною загальнодержавних воєнних організацій і діяли на

підставі законів СРСР. А відтак і силові структури України за своєю суттю, тобто за формою, змістом, функціями залишалися частково радянськими.

Силові структури колишнього СРСР виконували репресивну функцію та повністю підпорядковувалися цивільній партійній номенклатурі, організованій у цілісний бюрократичний партійно-державний апарат. Вони були не лише важливою опорою влади, гарантом встановленого порядку, але й інструментом забезпечення всеохоплюючого контролю влади над усіма сферами суспільного життя. Для тотального контролю держави над суспільством й особою і були необхідні силові структури, не обмежені в застосуванні політичного, економічного та ідеологічного насилля, в тому числі і у втручанні в життя громадян.

У керівництва нової держави не було впевненості в готовності військових та спеціальних формувань Збройних сил колишнього СРСР, які залишилися на території України, до виконання завдань оборони молодій державі. З метою упорядкування процесу розбудови державного інституту, покликано забезпечити суспільство і державу від наявних та майбутніх зовнішніх та внутрішніх загроз, постає гостра потреба в започаткуванні процесу формування власних силових структур – спеціальних підрозділів національного характеру, які б виступали основою належного і безпечного розвитку держави, гарантією стабільності правової, політичної, економічної та інших систем, непорушності прав громадян та їх об'єднань.

Соціальне призначення, мета діяльності державних силових структур, їх місце в державному механізмі визначено в Конституції України. Основним інструментом забезпечення принципу суверенітету, державної безпеки і захисту державного кордону України, гарантом територіальної цілісності і недоторканності визначаються Збройні Сили України, відповідні військові формування, правоохоронні органи та спеціальні силові структури держави [15].

Першим «державним озброєним органом, створеним на базі внутрішніх військ, покликаним захищати суверенітет України, її територіальну цілісність, а також життя та особисту гідність громадян, їх конституційні права і свободи від злочинних посягань та інших антигромадських дій», який було створено в незалежній Україні, у відповідності до закону України від 4 листопада 1991 року стала Національна гвардія України. Відповідно до Закону України «Про Національну гвардію України» основними завданнями Національної гвардії були: захист конституційного ладу України, цілісність її території від спроб змінити їх насильницьким шляхом; участь у підтриманні режиму надзвичайного стану в порядку, передбаченому законодавством України; участь у ліквідації наслідків аварій, катастроф та стихійного лиха; формування в особовий

період частин для охорони і оборони найбільш важливих державних об'єктів; надання допомоги прикордонним військам у затриманні порушників державного кордону України силами частин, дислокованих у прикордонних районах; участь у бойових діях із відбиття нападу ззовні та захисту безпеки України; охорона посольств України в іноземних державах; участь у церемоніях, зустрічах та проходах офіційних представників іноземних держав, державних святах і торжествах [5].

До складу новоствореної Національної гвардії увійшли військові частини спеціального призначення, які дислокувалися на території України на момент проголошення незалежності. Аргументуючи необхідність створення Національної гвардії, посадовці вказували на її функції, які не притаманні Збройним Силам України, а саме підтримання державних і дипломатичних представництв і установ, боротьба з тероризмом, захист національних інтересів тощо [4; 8]. Але на практичному рівні функції Національної гвардії перепліталися з функціями міліції та Збройних сил. Так, підрозділи Національної гвардії були задіяні в прикритті державного кордону з Молдовою в районі Придністров'я, в ліквідації стихійних лих у Закарпатті та на Волині, виступили стабілізуючим фактором утвердження державності в Криму, в забезпеченні громадського порядку під час шахтарських заворушень на Донбасі і т.д.

Вирішення питання забезпечення внутрішньої державної безпеки в час розбудови незалежної України відбувалося шляхом ліквідації радянської системи органів безпеки і його органу Комітету державної безпеки (КДБ) УРСР та, відповідно, створення нових силових органів та відомств, на які законодавством покладені функції забезпечення державної безпеки. Так, 20 вересня 1991 р. Парламент ухвалив постанову «Про створення Служби національної безпеки України» [11]. У грудні 1991 р. розпочалося формування системи органів та підрозділів військової контррозвідки Служби Національної Безпеки України, чим розв'язувалася проблема забезпечення державної безпеки в Збройних Силах, Національній гвардії, Прикордонних військах та інших військових формуваннях України.

Формування правових основ функціонування системи забезпечення державної безпеки України були закріплені Законом України «Про Службу безпеки України» [10] від 25 березня 1992 р., який визначив її статус даного державного правоохоронного органу спеціального призначення.

До складу Міністерства внутрішніх справ (МВС) України входить ряд спеціальних підрозділів із різними завданнями та призначенням. У межах МВС та Служби безпеки України (СБУ) розпочинається процес творення спеціальних підрозділів із боротьби з організованою злочинністю та корупцією:

– Управління з боротьби з організованою злочинністю (УБОЗ), головною метою діяльності якого є встановлення контролю над організованою злочинністю, її локалізація, нейтралізація та ліквідація; усунення причин і умов існування організованої злочинності;

– спеціальний підрозділ «Сокіл», на яке покладається завдання силового забезпечення оперативно-розшукових заходів, що проводяться співробітниками УБОЗ. «Сокіл» залучається до проведення спеціальних заходів ліквідації бандформувань, організованих злочинних угруповань і їх лідерів, затримання членів озброєних злочинних груп, звільнення заручників, участі в антитерористичних операціях і для фізичного захисту джерел оперативної інформації. Зараз бійці спецпідрозділу «Сокіл» несуть службу на передових позиціях у зоні АТО. Як зазначає заступник глави МВС Олексій Руденко, «спецпідрозділ «Сокіл» – найбільш боєздатний та професійно загартований підрозділ у міліції, який може виконати найскладніші завдання, тож він зможе з гідністю виконувати задачі, які будуть стояти перед працівниками новоствореного спецпідрозділу для оперативного реагування «Корд», за аналогією з американським спецпідрозділом SWAT»;

– підрозділ спеціального призначення внутрішніх військ МВС України «Барс» – для виконання спецзаходів із боротьби з тероризмом в умовах крайнього ускладнення обстановки [22].

Підрозділи спеціального призначення створюються в пенітенціарній системі, в Прикордонній службі України, у військовій службі правопорядку Збройних Сил України, у Військово-морському флоті України, в Міністерстві Оборони України. Дані спецпідрозділи формуються та трансформуються у відповідності до владних потреб та суспільних вимог.

На даному етапі державотворчого процесу комуністична еліта ще мала великий вплив у суспільстві, не було сильних політичних партій, орієнтованих на політичну модернізацію країни, економічні еліти не були національними і зацікавленими у створенні ефективної демократичної правової держави. Їм була вигідна слабка держава, яка не контролює шляхи збагачення, розкрадання підприємств.

У 1994 році економічні господарі молодій держави до влади приводять Л. Кучму, який, на їх замовлення, починає будувати корупційно-олігархічну державу з елементами клановості. Головною ознакою «кучмізму» стає концентрація влади в руках єдиного клану, показна демократія, непідконтрольні суспільству всі гілки влади і тотальна корумпованість. Зазначимо, що такий тип державного устрою виступає однією з основних загроз національній безпеці країни, оскільки очільники таких режимів приділяють більше уваги форму-

ванню загонів внутрішніх військ (які захищають їх від населення та акцій протесту), ніж турботі про Збройні сили, основна функція яких – виконання завдань оборони від зовнішнього агресора.

Першою спробою реформування силових структур стає Концепція розвитку системи МВС, що була затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 456 від 24 квітня 1996 року (про напрями цієї реформи написано в статті О. Мартиненка [14]). Однак Концепція реалізована не була, а навпаки, всупереч їй, за особистою вказівкою Л. Кучми була сформована податкова міліція як фіскальна служба, наділена яскраво вираженими каральними функціями, дійсним завданням якої стало не адміністрування податків й наповнення бюджету, а «віджимати» бізнес на користь «своїх».

Однак Національна гвардія, як основний захисник суверенітету та гарант національної безпеки, на цей час стає високоефективним збройним формуванням України, здатним виконувати актуальні завдання у сфері національної безпеки та правопорядку; поступається місцем силовим структурам та спецслужбам, які виступають своєрідним технічним інструментом реалізації влади.

Так, 11 січня 2000 р. Верховна Рада України за поданням Кабінету Міністрів України ухвалила рішення про розформування Національної гвардії як військового формування, яке, на їх думку, виконало поставлені завдання. Відповідний закон «Про розформування Національної гвардії України» 27 січня 2000 р. підписав Президент України Л. Кучма [9]. Більшість особового складу Національної гвардії переходить у підпорядкування Міністерству внутрішніх справ України, підрозділи з важким озброєнням передано до Міністерства оборони України.

Основною опорою влади стають силові структури, основне завдання яких полягає в здійсненні каральних функцій. Це, передусім, міліція основною функцією якої є «забезпечення порядку», але в тій парадигмі, в якій цей «порядок» вбачила влада та підрозділи спеціального призначення. Створений на початку 90-х рр. для боротьби з організованою злочинністю, від якої потерпало тодішнє українське суспільство, підрозділ спеціального призначення «Беркут» (як і його радянський попередник ОМОН) залучається до розгону протестних акцій на кшталт мітингу шахтарів у 1998 р. в Краснодарі Луганської області, які вимагали виплати заборгованості з заробітної плати. Основною функцією підрозділу, що числився як особистий резерв міністра внутрішніх справ та підпорядковується главі держави, є розгін акцій протесту із застосуванням брутальних насильницьких методів, метою яких була, передусім, функція залякування.

Отже, в умовах авторитарного режиму Л. Кучми силові структури активно залучаються у сферу

політики, діють як знаряддя та інструмент насильства в руках певних політичних сил та угруповань та повністю підпорядковані авторитарній владі.

Реформи в галузі силових структур (збройних сил, міліції, поліції), що анонсувалися владою, призводять до збільшення бюрократичних структур та відомств та під впливом авторитарних тенденцій, призвели до деструктивних процесів та деградації української армії та силових структур підпорядкованих МВС України.

Як зазначають вітчизні науковці О. Шевченко та Ю. Свідлов, «зазначена деградація була спричинена більш глибокими процесами в пострадянській країні. Спочатку ці процеси мали вигляд консервації, а потім і активної реставрації радянських адміністративних моделей керування країною. Пізніше ці моделі змінилися на більш жорсткі моделі авторитаризму з тяжінням до потенційної диктатури. На відміну від повноцінної та класичної «національної держави», країни автаркістського типу занепокоєні не стільки захистом державного суверенітету, скільки збереженням свого власного суверенітету або владного режиму («території влади») [23].

Фіксує зв'язок між появою «каральних загонів» зазначеного виду та авторитарним устроєм держави, можна сміливо стверджувати: їх поява означає те, що влада взяла курс на формування авторитарного режиму.

Несталість, неукоріненість новостворюваних напівдемократичних політичних інститутів, слабкий та бюрократичний кадровий склад влади та тотальна корупція призводять до подій 2003–2004 року, так званої «Помаранчової революції». У ході її до влади приходять патріотично налаштований, але зі слабкою політичною вмотивованістю В. Ющенко, який став іграшкою найближчого оточення.

При цьому слід вказати на спробу демократичної трансформації системи органів Міністерства внутрішніх справ, проект якої було затверджено Указом Президента України, № 245/2008 «Про міри реформування системи органів Міністерства внутрішніх справ України» від 20 березня 2008 р. Даний проект, на думку експертів, був одним із найбільш демократичним для того часу, оскільки основні пропозиції щодо трансформації ґрунтувалися на аналізі західної поліції.

Політичні інтриги у владі між владою і опозицією, неузгодженість політичних інститутів, слабкість політичного лідера в поєднанні із соціально-політичною та економічною нестабільністю призвели до поразки так званих «помаранчевих» і забезпечили перемогу раніше переможеним «регіоналам».

Коли до влади прийшов В. Янукович, кількість масових акцій протесту з відверто політичними вимогами почала збільшуватися в рази. Наприклад,

так званий «Мовний Майдан» (липень 2012 року) – низка акцій, які пройшли в багатьох містах України з приводу прийняття «мовного» Закону Ківалова-Колесніченка, Акція «Вставай, Україно!», яка була започаткована всередині травня 2013 року опозиційними політичними партіями. Такі факти лише фіксували реальну репресивну природу дій влади проти населення та тенденцію до формування відвертої диктатури.

Так, у жовтні 2013 року був виданий наказ, який остаточно «легалізував» стан підрозділу спеціального призначення «Беркут». Тоді як поліфункціональні завдання міліції були зорієнтовані на «забезпечення порядку в дещо нейтральному сенсі слова, основним призначенням підрозділу «Беркут» стає саме рогін масових акцій протесту, специфіка яких полягала в застосуванні граничного насильства, яке невід'ємне від каральних функцій (Виконуючи накази тодішнього керівництва МВС і, зокрема, Віктора Януковича, спецпідрозділ «Беркут» бере участь у побитті протестувальників під час розгону Майдану 30 листопада 2013 року, у вбивстві перших протестувальників у січні 2014 року, що спровокувало перехід політичного конфлікту в силовий та подальшу ескалацію політичного насильства).

На пік так званої «беркутизації» припадає і необхідність реальної трансформації силового відомства. Запит на реформування системи Міністерства внутрішніх справ йшов від суспільства.

Відомі резонансі події за участі працівників міліції (вбивство студента Індило (травень 2010 року), масові протести у Врадіївці (коли розгнівані мешканці ледве не рознесли дільницю, вимагаючи арешту міліціонера-насильника Дрижака) як надкорумпованої структури спричинили вкрай негативне ставлення населення до цієї структури та дуже низький рівень довіри до неї, про що свідчать соціологічні дослідження того часу [1]. Враховуючи суспільну занепокоєність безкарністю дій співробітників органів МВС того часу, депутати намагалися запропонувати законодавче забезпечення реформ у цій інституції.

Так, Законом України «Про Національну гвардію України» від 13 березня 2014 року відновлено Національну гвардію як військове формування з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України та виконує певні завдання під час ускладнення оперативної обстановки: захист та охорона життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорона громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань

(груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій.

Національній гвардії підпорядковуються структурні підрозділи силових структур, зокрема: військові частини і підрозділи з охорони важливих державних об'єктів та спеціальних вантажів, які створюються для виконання завдань з охорони та оборони ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання державної власності, важливих державних об'єктів, спеціальних вантажів; військові частини і підрозділи з охорони громадського порядку, які призначені для забезпечення захисту та охорони життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів громадян від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки; підрозділи (загони) спеціального призначення, що забезпечують захист та охорону життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних посягань, охорону громадського порядку та громадської безпеки, оперативне реагування на дії незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій, припинення терористичної діяльності, що пов'язані з підвищеним ризиком для життя та здоров'я військовослужбовців та вимагають від особового складу високого рівня професійної підготовки; військові частини оперативного призначення, які призначені для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки [6].

Проте Збройні Сили України з 2012 року «перебувають поза рамками системи оборонного планування», або в «режимі ручного управління», як зазначається у висновку авторів доповіді «Проблеми і напрями розвитку Збройних Сил України в сучасних умовах» [17]. Досліджуючи проблему трансформації інститутів національної безпеки, науковці вказують, що «сутність ідеологічної та стратегічної націленості у воєнній політиці полягала в тому, що розроблений раніше Стратегічний оборонний бюлетень (який планувався бути втіленим у життя до 2025 року) орієнтувався на потенційне приєднання України до блоку НАТО, в той час як за часів президентства Януковича офіційний курс держави радикально змінився в бік позаблоковості (як відомо, закон про позаблоковий статус України був прийнятий 2 липня 2010 року, тобто практично зразу ж після обрання В. Януковича на посаду Президента України) [23].

До політичних причин провального стану та негативної динаміки процесів у Збройних силах В. Горовенко та В. Тютюнник додають організаційно-технічні: 1) обмежене фінансове забезпечення (близько 75% від передбаченої суми);

2) низьку якість оборонного планування і волюнтаризм керівництва МО, які виявилися в непогодженості поставлених цілей і необхідних на те заходів з економічними можливостями держави, сумнівному оперативному-стратегічному обґрунтуванні заходів тощо; 3) дефіцит уваги з боку керівництва держави; 4) безвідповідальність на всіх рівнях: від прийняття рішень до їх виконання і контролю [2, с. 8].

Наслідками такого стану в ЗСУ стали людські та територіальні втрати України в збройному конфлікті наприкінці 2014 – початку 2015 рр.

Так, в умовах суспільно-політичної нестабільності, загострення суперечностей у суспільстві, виникнення конфліктів силової структури здатні набувати не лише активність, а й політичну самостійність, створюючи загрозу національним інтересам суспільства, суверенітету і цілісності держави. «Втрата владними структурами контролю над політичними процесами веде до зростання ймовірності безпосереднього втручання армії чи інших силових структур у політичну ситуацію. Можливе використання потенціалу збройних сил чи силових структур окремими політичними силами для тиску на уряд; або як механізму захисту нелегітимної влади; як інструменту придушення масових заворушень» [16, с. 108].

Політичні події 2013–2014 років (Європейський Майдан або «Революція гідності») стали платформою для нових політичних сил, лідерів та демократичних змін. 25 травня 2014 року в Україні відбулися президентські вибори, на яких переміг П. Порошенко – бізнесмен- мільярдер. Вибори до парламенту 26 жовтня 2014 року започаткували радикальне оновлення покоління політиків. На зміну депутатам Верховної Ради України вперше за часів незалежності України прийшли представники молодого покоління, частина з яких ніколи не була в депутатському корпусі. Вперше в історії незалежної України Комуністична партія не потрапила до парламенту; «Партія регіонів» втратила гегемонію, яка належала їй з 2006 року; Україна здобула шанс вийти з-під впливу Росії та обрати Європу з європейським рівнем життя та розвитку.

Політолог В. Кедик зазначає, що «Революція Гідності» стала точкою біфуркації для України. Обурення корумпованим режимом В. Януковича українці готові створювати нові, чесні інститути, будувати нову, демократичну державу, що пов'язується з ідеалом європейських цінностей [27].

У демократичному політичному просторі силової структури покликані відповідати інтересам суспільства, функціонують у його інтересах і призначені для збройного захисту суверенітету держави, її незалежності, територіальної цілісності, неподільності та громадського порядку. В умовах демократії мінімізується можливість втручання силовиків у політичне життя і, особливо, в про-

цес боротьби за політичну владу. Збройні сили та інші силові формування повинні функціонувати в інтересах суспільства, виступати гарантом безпеки, запобігати виникненню внутрішніх збройних конфліктів тощо. Політичними принципами функціонування силових структур у демократичному суспільстві є: побудова збройних сил на рівні оборонної достатності та заборони використання структури для виконання завдань, не пов'язаних з обороною держави; реалізація механізмів цивільного контролю; департизація та заборона діяльності будь-яких політичних партій і рухів у збройних силах; демократизація збройних сил; забезпечення політичної лояльності до нинішнього конституційного ладу при комплектуванні збройних сил особовим складом [24, с. 72].

Становлення та розвиток сучасної правоохоронної системи України зумовили проведення цілісного комплексу заходів, спрямованих на побудову дієвого механізму захисту прав, свобод та законних інтересів громадян.

На виконання однієї з вимог Євромайдану було ліквідовано підрозділ спеціального МВС призначення «Беркут», яке дискредитувало себе [15].

Один з основних напрямків реформування системи силових структур в Україні – створення Національної поліції «як центрального органу виконавчої влади в системі МВС, що реалізує політику у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку» [7].

Відповідно до Закону України «Про національну поліцію», який був ухвалений 2 липня 2015 року, підписаний Президентом України 6 серпня 2015 року, Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку. Національна поліція реалізує політику у сфері протидії злочинності та забезпечення громадського порядку з такою структурою: поліція громадської безпеки (єдина патрульна служба та служба дільничних інспекторів), кримінальна поліція (оперативно-слідчі органи) та підрозділи поліції спеціального призначення (уніфіковані підрозділи швидкого реагування), вичерпний перелік функцій яких установлено законом [7].

Негативним наслідком «Революції гідності» є те, що Україна опинилася в стані «гібридної» форми ведення воєнних дій війни з Росією. Протистояння в центрі держави та регіонах, анексія Криму, діяльність диверсійних груп та радикально налаштованих сепаратистів на сході країни показали, що спецпідрозділи Служби безпеки, МВС, Нацгвардії та Держприкордонслужби неспроможні, з різних причин, протидіяти незаконним формуванням озброєних терористів та сепаратистів без відповідної допомоги підрозділів Збройних Сил України. Вказані події змусили визначити нові пріо-

ритети військового будівництва, розширення переліку функцій та завдань Збройних Сил України.

На сьогодні можна відмітити ряд заходів із відновлення та нарощування боєздатності у військових частинах Збройних Сил України. Проводиться вдосконалення законодавства України щодо функціонування Збройних Сил, їх комплектування та забезпечення. Для більшої ефективності виконання завдань у визначених районах військовослужбовці Збройних Сил України підтримують тісний зв'язок з органами СБУ, Державної прикордонної служби, Національною гвардією та МВС.

За ініціативою регіональних органів виконавчої влади, громадських організацій, політичних партій чи їх окремих лідерів були створені воєнізовані формування різні за оперативною спеціалізацією. Батальйони територіальної оборони України («Айдар», «Донбас», «Рух опору», «Київська Русь» тощо), спеціальні підрозділи охорони громадського порядку в Україні («Азов», «Дніпро-1», «Січеслав» та ін.). Слід зазначити, що батальйони територіальної оборони хоча і являють собою силові структури, що мають певну правоохоронну компетенцію, однак вони не можуть бути віднесені до правоохоронних органів. Вказані силові формування на сьогодні мають напівлегальний статус та в будь-якому випадку підлягають обов'язковій державній реєстрації. Як правило, такі силові формування у своїй діяльності мають підпорядковуватися Збройним Силам Міністерства оборони України.

Сучасна практика функціонування держави як політичного інституту доводить, що Збройні Сили залишаються необхідним і обов'язковим атрибутом будь-якої держави та важливим засобом захисту її національних інтересів.

Розбудова ефективного інституту, який захищає державу від зовнішніх і внутрішніх загроз воєнного характеру, має відбуватися з урахуванням економічних, політичних, національних (та навіть регіональних) чинників, моральних та військових традицій, а також із дотриманням міжнародно-правових вимог.

Враховуючи проведене дослідження, можна дійти висновку, що під силовими структурами слід розуміти державні органи, головним завданням яких є забезпечення зовнішньої і внутрішньої безпеки держави; які володіють зброєю, спеціальними засобами забезпечення ведення бою та наділені низкою повноважень на застосування сили (легального примусу), в тому числі під час участі у бойових діях, володіють спеціальними знаннями, навичками та вміннями з питань ведення протистояння, а також відвернення збройної агресії.

Підбиваючи підсумки еволюції та трансформації силових структур в Україні за період від початку Незалежності до сьогодні, приходиться констатувати, що досвід будівництва силових структур в Україні проходить дуже складно через вплив

багатьох чинників. По-перше, процес формування, розвитку та трансформації силових структур прямо залежить від типу владного режиму, форми правління, від уявлень про безпеку та в інтересах політичної сили, яка надає йому відповідні функції. Українське суспільство більш як чверть століття виступало як різновид авторитаризму (від конкурентного до криміналізованого), що виступає однією з основних загроз національній безпеці країни. Очільники країни приділяють увагу формуванню спеціальних загонів внутрішніх військ (які захищали б їх від населення та акцій протесту). Це призвело до того, що Збройні Сили України, основна функція яких – виконання завдань оборони від зовнішнього агресора та збереження громадського порядку, поступилися місцем силовим структурам та спецслужбам, які стали своєрідним технічним інструментом реалізації влади.

Дискусійний характер сучасних трансформаційних процесів у системі силових вказує на необхідність подальшого вивчення силових структур як мілітарного утворення, що залишається невід'ємним атрибутом політичної влади.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Береза А. Інтерв'ю екс-спікера МВД В. Полицука, 03.06.2013 [Електронний ресурс] / А. Береза. – Режим доступу: <http://www.unian.net/society>.
2. Горовенко В. Військова реформа в Україні. Плануючи майбутнє, варто дивитися в минуле / В. Горовенко, В. Тютюнник // Defense express. – 2012. – С. 6–13.
3. Єрмоленко А.Б. Системні недоліки розвитку Збройних Сил України на сучасному етапі / А.Б. Єрмоленко // Політичний менеджмент. – 2006. – № 2. – С. 54–66.
4. Закон України «Про Збройні Сили України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>.
5. Закон України «Про Національну гвардію України» від 04.11.1991 № 1774-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1774-12>.
6. Закон України «Про Національну гвардію України» 13.03.2014 № 876-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/876-18>.
7. Закон України «Про Національну поліцію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
8. Закон України «Про оборону України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.
9. Закон України «Про розформування Національної гвардії України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1363-14>.
10. Закон України Про Службу безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>.
11. Закон України Про створення Служби національної безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1581-12>.
12. Золотарев А.В. Елемент демократії [Текст] / А.В. Золотарев // Независимое военное обозрение. – 2004. – № 36. – С. 4–8.
13. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – Київ, 1997. – 64 с.
14. Мартыненко О. Критический анализ тенденций в реформировании органов внутренних дел Украины [Електронний ресурс] / О. Мартыненко. – Режим доступу: <http://www.PGpg.org/news>.
15. Наказ МВС України Про ліквідацію спеціальних підрозділів міліції громадської безпеки «Беркут» № 144 від 25.02.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [rokyhttp://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS478.html](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS478.html).
16. Політологія: Підручник для курсантів вищих військових навчальних закладів Збройних сил України // За заг. ред. В.Ф. Смолянюка. – 1-ше вид., – Вінниця: Нова книга, 2002. – 446 с.
17. Проблеми в напрямі розвитку Збройних Сил України в сучасних умовах. Аналітична доповідь. – К.: НІСД, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>.
18. Пулим О.В. Збройні Сили України як фактор створення та забезпечення існування системи колективної безпеки: дис.. канд. іст. наук: 20.02.22 / О.В. Пулим; Національний ун-т «Львівська політехніка», Інститут гуманітарної освіти. – Л., 2001. – 205 с.
19. Серебрянников В.В. Общественное мнение о военных делах государства / В.В. Серебрянников // Власть. – 2004. – № 1. – С. 23–30.
20. Ситник Г.П. Державне управління у сфері забезпечення національної безпеки України: теорія і практика: дис.. д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01 / Г.П. Ситник; Національна академія держ. управління при Президенті України. – К., 2004. – 429 с.
21. Соколенко О.Л. Види правоохоронних органів України / О.Л. Соколенко // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 699–705.
22. Спеціальні підрозділи МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eastuamilo.livejournal.com/12236.html>.
23. Трансформація політичних інститутів України: проблеми теорії практики / Авт. колектив: М.І. Михальченко (керівник) та ін. – К.: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2016. – 440 с. – С. 179–243.
24. Требін М.П. Армія та суспільство: соціально-філософський аналіз взаємодії в умовах трансформації: Монографія / М.П. Требін. – Харків: Видавничий Дім «Інжек», 2004. – 404 с.
25. Тробюк В.І., Ткаченко М.Д. Роль силових структур у системі політичної влади / В.І. Тробюк // Честь і закон – № 2(49). – 2014. – С. 5–9.
26. Штрафа С.О. Адміністративно-правові засади діяльності спеціальних підрозділів міліції: дис.. канд. юр. наук: 12.00.07 / С.О. Штрафа. – Харків, 2007. – 205 с.
27. Якою була б Україна, якби не революція гідності? (Оновлюється) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://firtka.if.ua/?action=show&id=69920>.